

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فارسی (۲)

شاخه نظری - کلیه رشته‌ها

راهنمای معلم

پایه یازدهم
دوره دوم متوسطه

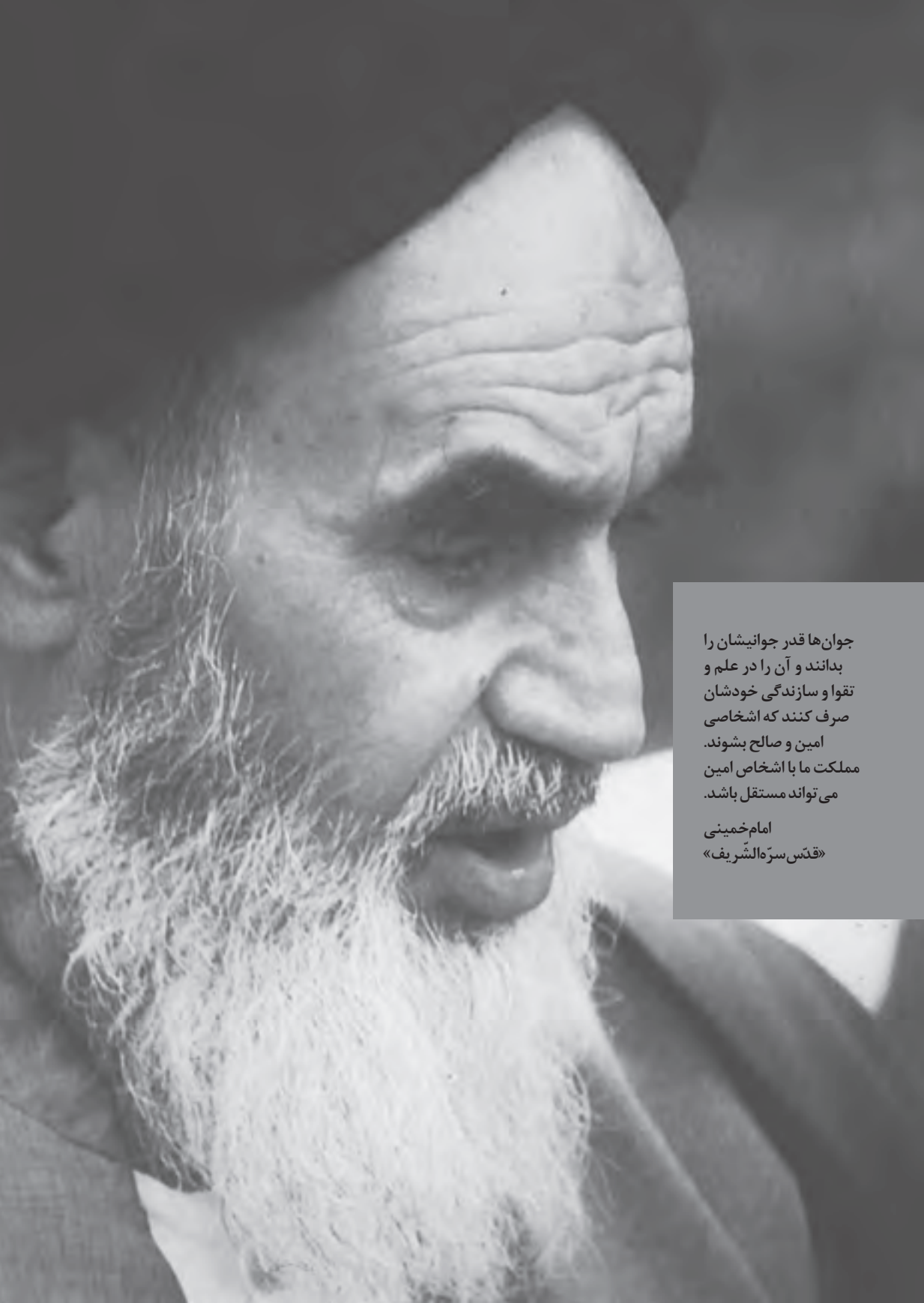

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

- نام کتاب: راهنمای معلم فارسی (۲) پایهٔ نهم دورهٔ دوم متوسطه - ۱۱۱۳۶۶
- پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
- شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: محی‌الدین بهرام‌محمدیان، حسین قاسم‌پورمقدم، سهیلا صلاحی‌مقدم، زامراد صحرانی، مریم عاملی‌رضانی، محمدرضا سنگری، عباسعلی وفائی، احمد تمیم‌داری، مریم دانشگر، شهناز عبادتی، حجت‌کجانی‌حصاری، نادر یوسفی، علی واسوچوباری و محمد نوریان (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
- مدیریت آماده‌سازی هنری: حسین قاسم‌پورمقدم، علی پورامن و سکینه نجاتی (اعضای گروه تألیف)
- شناسه افزوده آماده‌سازی: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
- نشانی سازمان: لیدا نیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - جواد صغری (مدیر هنری) - زهره بهشتی‌شیرازی (صفحه‌آرا) - فاطمه طباطبایی، پری ایلخانی‌زاده، شهلا دالائی، کبری اجابتی و فاطمه رئیسیان‌فیروزآباد (امور آماده‌سازی)
- ناشر: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شمارهٔ ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۰۹۲۶۶۰۸۸۳، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
- چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران - کیلومتر ۱۷ جادهٔ مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۰۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۰۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
- سال انتشار و نوبت چاپ: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
چاپ اول ۱۳۹۶

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۳۰۰۴-۷

ISBN: 978-964-05-3004-7

جوان‌ها قدر جوانیشان را
بدانند و آن را در علم و
تقوا و سازندگی خودشان
صرف کنند که اشخاصی
امین و صالح بشوند.
مملکت ما با اشخاص امین
می‌تواند مستقل باشد.

امام خمینی
«قدس سره الشریف»

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز، ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست

پیشگفتار : سخنی بادیران زبان و ادبیات فارسی .....

بخش نخست : کلیات

- ۲..... مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه
- ۵..... رویکردهای حاکم بر برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه
- ۷..... اصول برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه
- اهداف کلی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه بر پایه
- ۱۲..... عناصر پنج‌گانه
- ۱۴..... کالبدشناسی و تحلیل ساختار کتاب فارسی یازدهم
- ۲۱..... کلیاتی مربوط به خوانش و لحن متن
- ۳۲..... کلیاتی درباره دانش‌های زبانی و ادبی
- ۳۶..... روش‌های یاددهی - یادگیری در برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات
- ۴۶..... ارزشیابی در برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه

بخش دوم : بررسی درس‌ها

۵۴..... ستایش : لطف خدا

فصل یکم : ادبیات تعلیمی

- ۶۰..... درس یکم : نیکی
- ۶۵..... کارگاه متن پژوهی
- ۶۷..... گنج حکمت : همت
- ۶۸..... درس دوم : قاضی بُست

۷۵.....	کارگاه متن پژوهی.....
۷۶.....	شعرخوانی : زاغ و کبک.....

فصل دوم : ادبیات سفر و زندگی

۸۰.....	درس سوم : در کوی عاشقان.....
۸۵.....	کارگاه متن پژوهی.....
۸۵.....	گنج حکمت : چنان باش.....
۸۷.....	درس چهارم : درس آزاد (ادبیات بومی ۱).....
۸۹.....	درس پنجم : ذوق لطیف.....
۹۴.....	کارگاه متن پژوهی.....
۹۹.....	روان خوانی : اولین روزی که به خاطر دارم.....

فصل سوم : ادبیات غنایی

۱۰۲.....	درس ششم : پرورده عشق.....
۱۰۹.....	کارگاه متن پژوهی.....
۱۱۲.....	گنج حکمت : مردان واقعی.....
۱۱۴.....	درس هفتم : باران محبت.....
۱۲۰.....	کارگاه متن پژوهی.....
۱۲۱.....	شعرخوانی : آفتاب حُسن.....

فصل چهارم : ادبیات پایداری

۱۲۳.....	درس هشتم — در امواج سند.....
۱۲۹.....	کارگاه متن پژوهی.....
۱۳۱.....	گنج حکمت : چو سرو باش.....
۱۳۳.....	درس نهم : آغازگری تنها.....

- ۱۳۷..... کارگاه متن پژوهی
- ۱۳۸..... روان خوانی : تا غزل بعد.....

فصل پنجم : ادبیات انقلاب اسلامی

- ۱۴۰..... درس دهم : رباعی های امروز
- ۱۴۳..... کارگاه متن پژوهی
- ۱۴۶..... گنج حکمت : به یاد ۲۲ بهمن.....
- ۱۴۷..... درس یازدهم : سپیده می آید.....
- ۱۵۰..... کارگاه متن پژوهی.....
- ۱۵۱..... شعرخوانی : فصل عاشقی.....

فصل ششم : ادبیات حماسی

- ۱۵۳..... درس دوازدهم : کاوه دادخواه.....
- ۱۶۲..... کارگاه متن پژوهی.....
- ۱۶۳..... گنج حکمت : کاردانی.....
- ۱۶۴..... درس سیزدهم : درس آزاد (ادبیات بومی ۲).....
- ۱۶۶..... درس چهاردهم : حمله حیدری.....
- ۱۷۱..... کارگاه متن پژوهی.....
- ۱۷۲..... شعرخوانی : وطن.....

فصل هفتم : ادبیات داستانی

- ۱۷۴..... درس پانزدهم : کبوتر طوق دار.....
- ۱۷۹..... کارگاه متن پژوهی.....
- ۱۸۰..... گنج حکمت : مهمان ناخوانده.....
- ۱۸۱..... درس شانزدهم : قصه عینکم.....

۱۸۷.....کارگاه متن پژوهی.....

۱۸۸.....روان‌خوانی : دیدار.....

فصل هشتم : ادبیات جهان

۱۹۰ ..... درس هفدهم : خاموشی دریا .....

۱۹۴..... گنج حکمت : تجسم عشق.....

۱۹۶ ..... درس هجدهم : خوان عدل .....

۲۰۰..... روان‌خوانی : آذرباد.....

۲۰۱ ..... نیایش : الهی .....

۲۰۵ ..... کتاب نامه.....

پیشگفتار

سخنی با دبیران ارجمند زبان و ادبیات فارسی

ای نام تو بهترین سرآغاز   بی نام تو نامه کی کنم باز

آثار ادبی میهن ما، آیینۀ اندیشه‌ها، باورها، هنرمندی‌ها و عظمت روحی و معنوی ملت‌ای است که از دیرباز تاکنون، بالنده و شکوفا از گذرگاه حادثه‌ها و خطرگاه‌ها گذشته و به امروز رسیده است. مطالعه دقیق و عمیق این آثار، جان را طراوت می‌بخشد، روح را به افق‌های شفاف و روشن پرواز می‌دهد و ذهن و ضمیر را شکوفا و بارور می‌سازد.

برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در نظام آموزشی رسمی، جایگاهی ارزشمند دارد؛ زیرا از یک‌سو حافظ میراث فرهنگی و از سوی دیگر مؤثرترین ابزار انتقال علوم، معارف، ارزش‌های اعتقادی، فرهنگی و ملی است.

کتاب فارسی پایه یازدهم، بر بنیاد رویکرد عام «برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، یعنی شکوفایی فطرت الهی، استوار است و با توجه به عناصر پنجگانه (علم، تفکر، ایمان، اخلاق، عمل) و جلوه‌های آن در چهار بهنۀ (خود، خلق، خلقت و خالق)، بر پایه اهداف «برنامه درسی فارسی»، سازماندهی و تألیف شده است. بر این اساس کتاب از هشت فصل با عنوان‌های ادبیات تعلیمی، سفر و زندگی، ادبیات غنایی، ادبیات پایداری، ادبیات انقلاب اسلامی، ادبیات حماسی، ادبیات داستانی و ادبیات جهان، تشکیل شده است.

برای اجرای بهتر این برنامه و اثربخشی فرایند آموزش، توجه همکاران ارجمند را به نکات زیر، جلب می‌کنیم:

– رویکرد خاص برنامه حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی، رویکرد مهارتی است؛ یعنی بر آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی و فرازبانی و ادبی تأکید دارد و ادامه منطقی کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی و دوره متوسطه اول است؛ به همین روی، لازم است همکاران گرامی از ساختار و محتوای کتاب‌های پیشین، آگاهی داشته باشند.

– رویکرد آموزشی کتاب، رویکرد فعالیت‌بنیاد و مشارکتی است؛ بنابراین، طراح و به‌کارگیری شیوه‌های آموزشی متنوع و روش‌های همیاری و گفت‌وگو توصیه می‌شود. حضور فعال دانش‌آموزان در فرایند یاددهی – یادگیری، کلاس را سرزنده و بانشاط و آموزش را پویاتر می‌سازد و به یادگیری، ژرفای بیشتری می‌بخشد.

– در بخش مهارت‌های خواننداری، بایسته است، ویژگی‌های گفتاری و آوایی زبان فارسی همچون لحن، تکیه، آهنگ و دیگر خُرده مهارت‌ها به‌طور مناسب، مورد توجه قرار گیرد.
– با توجه به رویکرد مهارتی، آنچه در بخش بررسی متن اهمیت دارد؛ کالبدشکافی عملی متون است؛ یعنی فرصتی خواهیم داشت تا متن‌ها را پس از خوانش، در سه قلمرو زبانی، ادبی و فکری بررسی کنیم. این کار، سطح درک و فهم ما را نسبت به محتوای اثر، فراتر خواهد برد.

۱- قلمرو زبانی

این قلمرو، دامنه گسترده‌ای دارد؛ از این رو، آن را به سطوح کوچک‌تر تقسیم می‌کنیم: در سطح واژگانی، لغت‌ها از نظر فارسی یا غیرفارسی بودن، نوع ساختمان، روابط معنایی کلمات (ترادف، تضاد، تضمن، تناسب) نوع‌گزینش و همچنین درست‌نویسی واژه‌ها بررسی می‌شود. در سطح دستوری یا نحوی، متن از دید ترکیبات و قواعد دستوری، کاربردهای دستوری تاریخی، کوتاهی و بلندی جمله‌ها بررسی می‌شود.

۲- قلمرو ادبی

در بررسی قلمرو ادبی به شیوه نویسنده در به‌کارگیری عناصر زیبایی‌آفرین در سطح‌های زیر توجه می‌شود:

سطح آوایی یا موسیقایی: بررسی متن از دید بدیع لفظی (وزن، قافیه، ردیف، آرایه‌های لفظی و تناسب‌های آوایی مانند واج‌آرایی، تکرار، سجع، جناس و...).

سطح بیانی: بررسی متن از دید مسائل علم بیان، نظیر تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه.

سطح بدیع معنوی: بازخوانی متن از دید تناسب‌های معنایی همچون تضاد، ایهام، مراعات نظیر

و... .

۳- قلمرو فکری

در این مرحله، متن از نظر ویژگی‌های فکری، روحیات، اعتقادات، گرایش‌ها، نوع نگرش به جهان و دیگر جنبه‌های فکری، مانند موضوع‌های زیر، بررسی می‌شود: عینی/ذهنی، شادی/غم‌گرا، خردگرا/عشق‌گرا، جبرگرا/اختیارگرا، عرفانی/طبیعت‌گرا، خوش‌بینی/بدبینی، نگرش فلسفی/روان‌شناختی، محلی – میهنی/جهانی و... .

– در آموزش، به ویژه، در قلمرو زبانی و ادبی، باید از بیان مطالب اضافی که به انباشت دانش و فرسایش ذهنی دانش‌آموزان، منجر می‌شود، پرهیز گردد.

– مطالب طرح شده در قلمرو زبانی و ادبی، برگرفته از متن درس است و پیوستگی زیادی با محتوای

درس دارد. آموزش این نکات به درک و فهم بهتر متن، کمک می‌کند. بنابراین «متن محوری» در این بخش، از اصول مورد تأکید است.

– روان‌خوانی‌ها، شعرخوانی‌ها و حکایات با هدف پرورش مهارت‌های خوانداری، ایجاد نشاط و طراوت ذهنی، آشنایی با متون مختلف و مهم‌تر از همه، پرورش فرهنگ مطالعه و کتاب‌خوانی، در ساختار فارسی گنجانده شده‌اند. در پایان همه «روان‌خوانی‌ها»، بخش «درک و دریافت» با دو پرسش، تدوین شده است. این پرسش‌ها برای تقویت سواد خواندن، توانایی درک و فهم، پرورش روحیه نقد و تحلیل متون، تنظیم گردید.

– تقویت توانایی فهم و درک متن، از برجسته‌ترین اهداف آموزشی این درس است. ایجاد فرصت برای تأمل در لایه‌های محتوا و همفکری گروه‌های دانش‌آموزی، به پرورش قدرت معناسازی ذهن زبان‌آموزان کمک می‌کند.

– درس‌های آزاد، فرصتی بسیار مناسب برای توجه به اصل پانزدهم قانون اساسی و تحقق آن است تا با مشارکت دانش‌آموزان عزیز و راهنمایی دبیران گرامی از گنجینه‌های فرهنگ سرزمینی و ادبیات بومی در غنی‌سازی کتاب درسی، بهره‌برداری شود. برای تولید محتوای این درس‌ها پیشنهاد می‌گردد به موضوع‌های متناسب با عنوان فصل، در قلمرو فرهنگ، ادبیات بومی، آداب و سنن محلی، نیازهای ویژه نوجوانان و جوانان و دیگر ناگفته‌های کتاب، پرداخته شود.

امیدواریم با تلاش شما همکاران گرامی، آموزش این کتاب، به رشد و شکوفایی زبان و ادب فارسی و پرورش شایستگی‌های نسل جوان، یاری رسانده و به گشایش کرانه‌های امید و روشنایی، فراروی آینده سازان ایران عزیز بینجامد.

گروه زبان و ادب فارسی

دفتر تألیف کتاب‌های درسی

www.literature_dept.talif.sch.ir

